

Попконстантинов, ученик на Гирджилев, пише, че на гръцки език се е учило до 1868 г., когато са донесени първите български буквари. За по-достоверна се приема втората 1868 г. и остава неоспоримият факт, че училището навлиза в нов етап-етапа на практическата светска наука. Петковското училище се оформя като новобългарско при Христо Попконстантинов. Той изработва специален правилник, който озаглавява „Училищни закони на Петковското училище“. Този документ доказва ранното педагогическо пробуждане и опита да се осигури добра училищна организация и дисциплина (Седянков 1985, 98 – 99).

В будните родопски селища Соколовци и Момчиловци българският език се въвежда от учителя Сава Димитров Киряков от Чепеларе. През 1862 г. той е поканен от първенците в Соколовци и с тяхна помощ се събират 15 турски лири за закупуване на църковно-славянски книги и учебници. Родолюбивите амбиции на младия учител и бързият напредък на децата в усвояването на българския език спечелват подкрепата на местното население. Но това създава тревога в гъркоманите, които принуждават Киряков да напусне селището. По препоръка на Васил Аврамов през 1866 г. Сава Киряков започва да учителства в съседното Момчиловци и въвежда българския език в училището. Със съдействието на абаджийския еснаф са закупени книги от Пловдив с подкрепата на Найдено Герев и Христо Данов. За това голямо събитие свидетелства и приписката в църковния апостол „Български книги ся зимаха на месец януар 23 дний ву лето 1867 Саво учител от село Чепеларе Д.“ (Канев 1975, 122). Някои от учителите, като Манол Беев и Манол Добровски от Славеино, въвеждат взаимоучителната метода, използвайки буквара „Бащин език“. При тях за първи път постъпват и момичета (Карапетков 1948, 72 – 76).

Характерно за периода след Кримската война е, че и в останалите среднородопски селища се поставя начало на българска просвета и се създават нови училища. В тях българският език се утвърждава значително по-лесно, защото вече се засилва движението за национална самостоятелност и има повече подготвени учители.

Така в края на 60-те години в почти всички селища в Ахъчелебийска каза съществуват училища, които са на различни етапи в своето развитие – класни училища, училища, използващи взаимоучителна метода и малка част, които запазват килийния си характер. Като цяло те все повече носят белезите на новобългарското светско училище.